

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану
ректора Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Рівне
Видавець О. Зень
2021

УДК 94(367):94(477)
С-481

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 6 від 30 червня 2021 р.)

Рецензенти:

Анатолій Філінюк – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України Кам'янець-
Подільського національного університету імені
Івана Огієнка

Володимир Фісанов – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної інформації
Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича

Тарас Чухліб – доктор історичних наук, провідний науковий
співробітник Інституту історії України НАН
України

Відповідальний редактор
кандидат історичних наук, професор **Валерій Шеретюк**

Слов'янський світ і Україна: Збірник наукових праць на пошану ректора Рівненського державного гуманітарного університету, професора Руслана Постолюського. – Рівне : О. Зень, 2021. – 432 с.

ISBN 978-617-601-377-8

Видання присвячене 70-річчю від дня народження професора, ректора Рівненського державного гуманітарного університету, заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента Академії педагогічних та соціальних наук, члена-кореспондента Міжнародної слов'янської академії Р. М. Постолюського. У збірнику подані наукові розвідки з історії слов'янських народів та широкого спектру проблем української історії різних періодів. Серед авторів – науковці з академічних установ та вишів України й зарубіжжя.

Видання розраховане на науковий та викладацький загал, студентів, та всіх, хто небайдужий до історії.

УДК 94(367):94(477)

ISBN 978-617-601-377-8

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2021

ЧЕХИ ТА ЧЕСЬКІ ЗЕМЛІ У ФОКУСІ ПРАГНЕНЬ ЧЕСЬКИХ НІМЦІВ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Протягом першого десятиліття ХХ ст. взаємовідносини між чеським та німецьким населенням провінцій Богемії, Моравії та Сілезії позначалися зростанням національних прагнень з обох сторін та кількома спробами національного врегулювання на основі мовного та адміністративного компромісу. Хоча позиції обох сторін, особливо у Моравії, зблизилися, проте до повноцінного врегулювання не дійшло. Вимога відновлення історичного державного права чеських земель суперечила німецькій програмі поділу Чехії на національні краї. Співіснування чехів та німців на чеських землях, що тривало декілька століть в цей період було затьмарене вибухами войовничого націоналізму [1, с. 10].

Загальна демократизація Австро-Угорської імперії де-факто перетворила чеських німців на меншість, що зберігала більшість владних повноважень у провінціях та не мала намірів ними поступатися. Попри чисельні міжетнічні шлюби серед багатьох німців закріпився стереотипний образ чеха як нецікавого, обмеженого та загальмованого селяка із надмірними амбіціями, який є союзником російського царизму, опорою габсбурзького консерватизму та «спокоєвничим» ворогом німців [2, с. 25].

Державна криза Австрії, яка, серед іншого, була наслідком не розв'язаності чесько-німецької проблеми, призвела до того, що країна вступала до Першої світової війни без функціонуючих парламентських інституцій. Влада діяла за абсолютистською звичкою не прагнучи консолідувати громадськість та здобути єдність воєнного часу – парламент не був скликаний, громадянські права були призупинені, економіка підпорядковувалася державній регламентації та була мілітаризована. Ці заходи не мали на меті змінити національне питання і безпосередньо посилити перевагу німців. У ньому влада дотримувалася збереження статус-кво і вирішення національного питання відкладалося до завершення війни [3, с. 381]. Від ненімецьких народів очікувалося, що вони терпляче будуть переносити усі труднощі та смиренно приймуть усі жертви яких держава буде потребувати.

Однак такий курс наштовхувався на опір Берліна та нової політичної сили – керівництва армії. В усіх своїх невдачах вони звинувачували ненадійність ненімецьких народів. З'явилось прагнення замінити пасивний воєнний абсолютизм військовою диктатурою [3, с. 382]. Керівництво армії безпосередньо втрутилося у політику із антидемократичними та античеськими намірами. Заходи воєнного часу воно задумало перетворити на постійні та рішучі зміни. Ці плани швидко набули антислов'янського національного виміру. Усі довоєнні чесько-німецькі суперечки були затьмарені деструктивним впливом, який війна мала на гуманістичні цінності та щоденне життя людей. Тож після вибуху війни тліючий конфлікт між слов'янами та німцями проявився відкрито. Саме так виглядала війна в очах Центральної Європи [4, с. 21].

У чехах вбачали потенційних зрадників, констатували нестачу воєнного ентузіазму, чеським офіцерам армії не довіряли. Навесні 1915 р. намісник Тун після здач чехів у полон на російському фронті був замінений графом Куденхофе, більш лояльним до прагнень військової верхівки встановити військову диктатуру [3, с. 383]. Загалом розвиток ситуації на фронтах суттєво впливав на політичну ситуацію та відносини чехів і німців. Німецька національна рада в Чехії вимагала від парламенту презентувати програму остаточного вирішення чеського питання кожного разу як зупинявся російський наступ [5, с. 239]. Хоча розв'язання чеського питання коливалося від шовіністичного до урядового, проте у 1914-1916 рр. урядова позиція все більше схилилася до пропозицій німецької націоналістичної правниці, що викликало опір чехів. Було ясно, що у разі перемоги віденський уряд буде примушений Німеччиною та її прихильниками до твердого вирішення чеського питання [5, с. 232].

Для чехів це було національною та політичною загрозою. Початок війни не викликав у них жодного натхнення. Чехи в основному ігнорували збір військових пожертв та придбання відповідних державних облігацій. Російський наступ осені 1914 р. призвів до змін: сподівання на швидке завершення війни поєднувалися із політичними перспективами вступу російських військ на чеські землі. Поширювалися проросійські листівки та прокламації російського командування. Австрійська влада вдалася до гострих контрзаходів: після превентивних дій по відношенню до опозиційних радикалів на початку війни (заборона преси, поліцейський нагляд, інтернування) восени 1914 р. було розпочато низку процесів про зраду – за прояви симпатій до Росії було засуджено 180 людей, з них 18 до смертної кари [3, с. 384]. Загалом за роки війни через в'язниці пройшло 5000 чехів. Ці прояви антивоєнного та національного опору не означали чіткої орієнтації чехів. Населення відчувало небезпеку у перемозі німців проте позиція людей мала безліч відтінків: від опору до підтримки влади. З 1914 по 1916 р. в Чехії було відкрито 4600 карних справ за політичними мотивами. У 74% випадків звинувачені – чехи. Вирок було винесено у п'ятій частині цих справ. Серед засуджених чехів – 87%.

Реакцією чеських вояків стало дезертирство навесні 1915 р. цілих підрозділів 28-Празького та 36-Болеславського полків. З 22 чеських полків до подібних інцидентів дійшло в 7 [3, с. 385]. Байдужість більшості чехів почала перетворюватися на ненависть до війни, що велася всупереч чеським інтересам в інтересах імператора та династії, в інтересах німецької гегемонії.

Таким чином, війна зруйнувала попередню структуру чесько-німецьких відносин, вона ж стала тією силою, що створила їх новий образ, форму та обсяг. Рушієм цих змін спочатку став тиск радикальних німецьких сил, що опанували армію і саму монархію. Вони являли собою правлячу камарилью навколо імператора, що визначала усю політику.

У середовищі австрійських німців політична ініціатива переходить до націоналістів з парламентського об'єднання Німецького національного союзу. Його членам з Чехії війна здалася можливістю повернути свої позиції на чеських землях та започаткувати однозначно пронімецьку політику в Австрії. Пасивність чехів та їхня позиція щодо війни викликала у німців бурхливі негативні емоції,

Духовне відчуження між обома народами досягло краю. У націоналістичних колах обох сторін панувала атмосфера тотальної конфронтації та необхідності остаточного вирішення в контексті «хто кого» [3, с. 402].

Німецькі націоналісти сподівалися, що війна дозволить їм ліквідувати низку прав, що були протягом останніх десятиліть здобуті підкореними народами, та втілити необмежену надвладу німців. Німецька національна рада Чехії вже в серпні 1914 р. запропонувала уряду низку вимог, що посилювали позиції німців в Чехії. Це була безкомпромісна програма германізації чеських територій. Тож представники чеських німців однозначно орієнтувалися на пряме приєднання Богемії до німецьких областей Австрії і разом із тим у її межах до німецької «Міттельєвропи» [6, с. 55].

У липні 1915 р. група віденських науковців оприлюднила пропозиції нового устрою Цислейтанії, що відкидали концепцію державного права. Пропонувалося запровадження німецької мови як універсальної та законодавчий і адміністративний поділ Чеського королівства на німецьку та німецько-чеську частини. Національна програма німців була розрахована на показове відкидання чехів з їх попередніх позицій. Водночас посилювалося прагнення великонімецького об'єднання монархії із Німецькою імперією [7, с. 31].

Панувало уявлення, що війна своїм грубим перебігом, перекреслюючи паростки недосконалої австрійської демократії, дозволить німцям розправитися із небажаними та підступними чехами. Цим усім мало бути досягнуто перетворення Австро-Угорщини на державу із виразно німецьким характером у якому не буде місця для повноцінного розвитку інших народів в першу чергу найсильнішого з них – чеського. Як крайня, суто ідеологічна й не можлива з практичної точки зору знову з'явилася думка про виселення чехів в Боснію [8, с. 36]. Так відображалось великонімецьке національне мислення, посилене військовими успіхами. Тим не менше така ідея не була якимось світоглядним збоченням. Вигнання сербів із Срему у 1914 р., італійців з Трентіно у 1915-1916, заклики в Німеччині депортувати познанських поляків були фактом.

В умовах війни націоналізм німецьких партій, що виступали за тісніший союз Австрії та Німеччини, набув радикального характеру. На Великдень 1915 р. Союз німецьких депутатів Імперської ради під впливом націоналістичних об'єднань та спілок звернувся до уряду з Меморандумом, який зводився до вимоги формування державно-правового союзу Австрії та Німеччини і утворення їх унії. Союз із Німецькою імперією мала забезпечувати Конституція. Зміною офіційної назви держави на «Австрійська імперія» повинна була відбутися конституційна реформа, що забезпечила б німецькій мові статус державної та відокремила Галичину. Щодо ненімецьких провінцій ішлося про прийняття до уваги практичних потреб іншомовного населення в освіті та адміністрації. Оскільки прийняти Меморандум парламентським шляхом було не можливо, передбачалося його адміністративне впровадження. Таким став австрійський внесок у втілення ідеї німецької «Міттельєвропи», що у 1915 р. була сформульована Ф.Науманом у однойменній книзі. Ця неофіційна візія післявоєнного устрою на фоні ейфорії від військових успіхів знайшла підтримку політичного центру, лівиці та інтелектуалів у Німеччині. Інтеграційні тенденції новочасного індустріального суспільства автор передав у національній подобі.

Майбутня наддержавна, ядро якої утворював союз Німеччини та Австрії повинна була бути переважно німецькою. Чехи могли сподіватися лише на обмежену національну автономію, що забезпечила б лише елементарне національне існування [3, с. 379]. Хоча таке уявлення про політичне опанування Центральної Європи Німеччиною було в той час впливовішим та дієвішим, ніж екстремальні погляди про виселення населення [8, с. 37], агресивна правниця прагнула анексії змішаних центральноєвропейських територій з правом вирішувати чи то про збереження на них попереднього населення як підданців, чи то їх «очищення».

Гострою небезпекою для чехів стало можливе поглинання дунайської монархії Німеччиною в ході війни. Свій вплив в Австрії німецькі правлячі кола використовували для всілякої підтримки австрійських німців на противагу іншим народам, які вважалися джерелом слабкості дуалістичної держави. На першому місці тут фігурували чехи як «архівороги» Німеччини. Безкомпромісний античеський курс переважав у німецькій політиці до літа 1918 р. У морі шовіністичних настроїв що захопили німецьку громадськість, лише окремі діячі культури наважувалися на висловлення симпатій по відношенню до чехів і то переважно в Німеччині, а не в Австрії [3, с. 380]. Попри факти дезертирства та здачі у полон чехи надійно воювали до останніх днів війни на італійському фронті. Відносини між чеськими та німецькими вояками були переважно дружніми. Легіони створені антигабсбурзькою еміграцією з полонених та дезертирів нараховували близько 100 тис. вояків, тоді як в австрійській армії служило близько 900 тис. чехів [5, с. 233].

У 1916 р. після військових успіхів Центральних держав тон націоналістів змінився. Нова програма німецьких радикалів мала ультимативну назву «Вимоги австрійських німців щодо нового післявоєнного устрою» [3, с. 403]. Так звана «Західна Австрія», що включала й окремі чеські землі, повинна була перетворитися на однозначно німецьку державу, у якій становище інших народностей влаштовувалося так, аби забезпечувалося панівне державне та культурне становище німців. В Чехії мали бути створені національні краї та система земського управління. Також територія мала бути поділена на німецькі та двомовні райони; невеликі німецькі анклавів в чеських містах отримували особливі права [3, с. 404]. Передбачалося виключно німецький характер вищої освіти, скорочення кількості середніх ненімецьких шкіл [9, с. 68]. Де-факто це означало утворення Німецької Чехії, й почали з'являтися відповідні вуличні вказівники. Усе це мало завершити процес формування німецької нації утворенням її держави, однак загрожувало чехам нерівноправністю в ній [10, с. 18]. У такий спосіб було розірвано останні нитки довіри між німцями та чехами в державі Габсбургів. Таким чином, перемога Австрії у війні загрожувала чехам регресом довоєнного становища, яке більшість вже не задовольняло [3, с. 386].

Тон подібних вимог викликав застереження й у деяких німецьких діячів. Один з депутатів моравського сейму застерігав німецьку політику від використання виключно тиску та пропонував здобути прихильність інших народів. Звучання «Вимог» було дещо послаблене, преференції німцям обмежувалися та обумовлювалися австрійськими державними міркуваннями. До цих вимог не долучилися лише німецькі соціал-демократи. Проте й вони на конференції у Відні виступили проти того, аби чеські німці були відокремлені

від решти німецького народу в Австрії. Хоча влітку 1916 р. у соціалістичному бюро в Гаазі з'явилася пропозиція про післявоєнне впорядкування Австрії як демократичної союзної держави, загалом і у середовищі лівиці відбувалася переоцінка австрійського патріотизму у великонімецькому дусі [3, с. 405].

Це було наслідком втрати австрійськими німцями віри у своє призначення очолювати габсбурзьку спільність народів. Вибір між австрійськістю та німецькістю робили на користь останньої. Усі австрійські партії протягом війни оголосили себе німецькими [3, с. 406].

Це було складовою процесу формування модерної німецької нації що викликав конфліктну напругу із представниками інших народів. Проте війна перетворила його на програму жорсткого, не толерантного та максималістського гегемонізму [3, с. 407].

Монархічний режим який прагнув продовжувати габсбурзьку наднаціональну традицію опинився в умовах зростання націоналізму у політичному вакуумі. Тиск Берліна та воєнщини спрямовувався на згортання принципів демократизму та компромісності у відносинах із народами імперії на користь німців [3, с. 408]. Концепція тісного політичного та економічного об'єднання із Німеччиною як шляху утримання німецької гегемонії в Центральній Європі. Це означало згортання традиційного габсбурзького наднаціонального чи національного нейтралітету – основи монархії.

Зовнішньою ознакою процесу стало видання «власноручних листів» імператора у жовтні 1915 р. У них з'явилася нова назва імперії – Австрія, в переліку династичних титулів монарха був відсутній титул чеського короля, а герб Чеського Королівства вміщено серед гербів інших імперських провінцій [5, с. 239].

На чеських землях відбувається нова хвиля політичних переслідувань яка стосувалася усієї чеської спільноти, аж ніяк не радикально налаштованої. Тиск був вибіркоким і спрямований на попередню політичну еліту – національну буржуазію та інтелігенцію. Були заарештовані К.Крамарж і його соратники, керівництво «Сокола», Жівностенського банку. Ідеологічною метою політичних процесів 1916 р. [3, с. 409] було засудження чеської національної політичної доктрини. Історія чеської політики була інтерпретована як така що мала антидержавне спрямування. Державне право та чеська національна традиція стигматизована як «зрада батьківщини». Чеські землі стали полігоном нового курсу. З адміністрації усіх рівнів зникла чеська мова, чеських чиновників замінили німецькі, розпущені та заборонені національні організації та союзи. Розпочався наступ на чеський патріотизм та національну свідомість. Чеські символи, слов'янські триколори забороняються як антидержавні [3, с. 410].

Під тиском опинилися чеські вчителі та освіта. Відбувалася ревизія підручників, з бібліотек вилучалися не лише праці політично ангажованих авторів, а й історичні романи [3, с. 411].

У 1916 р. проявилася криза військової економіки імперії. З'явився дефіцит вугілля та сільгосппродукції. Постачання не функціонувало, дезорганізація охопила і військове виробництво. Уряд втратив залишки самостійності. Слідом за підпорядкуванням армії німецькому командуванню йшла підготовка до інтеграції Австрії до державного союзу під керівництвом німецького уряду.

Інтенсивно почала діяти політична поліція. Кризу поглибила смерть Франца Йосифа у листопаді 1916 р. Новий імператор Карл I потрапив під вплив націоналістів, проте військове та політичне курівництво дійшло висновку що монархія не витримає продовження війни довше ніж 1 рік [5, с. 240].

Утвердження нового уряду наприкінці 1916 р. мало знаменувати нову політику в тому числі і стосовно чехів. К.Крамаржу і А.Рашіну скасували смертний вирок, чеські політики, колишні улюбленці Франца Фердинанда були запрошені до уряду. Було проголошено курс на реформи та оновлення парламентського життя [3, с. 413].

Однак з ненімецьких народів рахувалися лише з поляками, міністр іноземних справ Чернін лише у німцях бачив опору монархії, значну частину міністерств посіли чеські німці. Для німецьких націоналістів реформа була тотожна задоволенню їх вимог. Німецькій буржуазії здалося що прийшов її час [3, с. 414].

Німецькі націоналістичні партії висловили підтримку уряду та скликанню парламенту за умови реалізації їх «Вимог». 11 січня 1917 р. Німецькій національний союз подав офіційні пропозиції в цьому напрямі. Ще раніше у листопаді 1916 р. Центральні держави видали маніфест про «відновлення» Польщі, що з боку Австро-Угорщини було першим кроком по відокремленню Галичини. Вирішальним кроком мало стати завершення впорядкування в Чехії. Міністерство внутрішніх справ до лютого 1917 р. підготувало увесь набір заходів та розпоряджень. На перший погляд все виглядало так, що це пропозиції розроблені під час довоєнних перемовин про врегулювання. Однак усі суперечливі пункти були вирішені на користь німецької позиції в дусі утвердження жорсткого політичного режиму, що мав долати кризу та невдоволення мас. Виборні та керівні структури представницьких органів мали забезпечити їх дієвість але коштом демократії та обмеженням свободи опозиції. Німецька ставала державною мовою в обсягах визначених «Вимогами». Із цим пов'язувалася система відносин в Чехії, спрямована виключно проти чехів [3, с. 415].

Створенням мовних зон зберігалася адміністративна єдність Чехії, але в чеських зонах реальним ставала двомовність. Національні курії земського сейму втрачали повноваження які переходили на рівень крайових адміністрацій. Із земського принципу залишалися лише невігідні для чехів принципи, як двомовність Праги. Німці отримували максимум національних прав і національну єдність, а статус чехів не був рівноцінним – вони отримували лише можливість елементарного народного життя в Чехії та Моравії, що й далі залишалися розділеними. Було перекреслено можливість мінімальної національної державності на власних етнічних землях [3, с. 416].

Таким чином Чехія мала бути поділена на чеську та німецьку частини без збереження мовних острівців. Ця програма максимальних поступок з боку німців на той час передбачала збереження їх гегемонії. Однак і у такому вигляді програма була відкинута політичним проводом чеських німців на конференції 20 травня 1917 р. [3, с. 430] як надто ліберальна. Їхні представники заявили, що будуть опиратися запровадженню чеського державного права усіма засобами. Ще раніше прагнення Карла I виплутатися з війни призвело до відсторонення

ним представників мілітаристської кліки та відкликання у квітні 1917 р. своєї згоди із усім набором заходів та розпоряджень, підготовлених Міністерством внутрішніх справ, задля реалізації програми, що перетворювала монархію на національну державу австрійських німців.

Тим не менше, Німецька національна рада Чехії прийняла в червні 1917 р. декларацію про самовизначення чеських німців в межах єдиної австрійської держави з німецькою державною мовою та вимагала негайного утворення провінції Німецька Чехія [3, с. 443]. Цим було заперечене чеське історичне державне право, що проявлялося у вимозі поважати історичні землі Чеської корони як єдину адміністративну одиницю [5, с. 247].

Брест-Литовський мир та наступ на західному фронті призвели до того, що у травні 1918 р., під час переговорів імператорів Карла та Вільгельма, у німецькому генштабі поблизу Спа було укладено угоду, що стосувалася тісного економічного й політичного співробітництва [11, с. 475]. Ця угода між Німеччиною та Австро-Угорщиною перетворила останню на сателіта і це зіграло на руку австронімецьким націоналістичним колам, що знову почали пожвавлюватися. Типовим був провокативний запит німецьких депутатів «Про поводження чеського народу у воєнний час». Незабаром ультимативна вимога утворення Німецької Чехії була офіційно представлена німецькими депутатами в парламенті. Територіальна державність стала програмною метою чеських німців. Уряд Е. фон Зайдлера без згоди імперської ради виніс постанову про майбутній поділ Чехії на чотири німецькі та сім чеських країв із прямим підпорядкуванням Праги наміснику. Це був крок, що порушував цілісність земель чеської корони [7, с. 34]. Розпорядження мало вступити у дію з 1 січня 1919 р.

Після оприлюднення «14 пунктів» В.Вільсона, коли було зрозуміло, що крах імперії неминучий, чеські німці спробували використати доктрину самовизначення для збереження хоча б частини здобутків часів війни. Та частина німців, радикалізація яких проявилася у орієнтації на соціал-демократію, відкинули традиційну австромарксистську доктрину національно-культурної автономії на користь принципу самовизначення без огляду на монархію. Для них великонімецька ідея відтак отримала нову, революційно-демократичну основу [3, с. 446]. Проте для більшості німців їхнє прагнення створити загальнонімецьку національну державу було залишком воєнного імперіалізму, а не продуктом національно-демократичних прагнень. Частиною плану приєднання до Німеччини австрійських та чеських німців була військова інтервенція на чеські землі на підтримку місцевих німців. Ці плани стали останнім варіантом експансіоністської концепції німецького мілітаризму, що вплинула на позицію чехів, хоча й не пішла далі підготовки.

У будь-якому разі можна погодитися з думкою, що розпад держави набув серед австрійських німців характеру соціальної та політичної революції [3, с. 449]. Особливістю ситуації наприкінці війни стало те, що міжнародна напруга не вилилась у національний конфлікт. Суспільство в умовах війни переймалося щоденними труднощами та основну увагу приділяло перебігу війни. Неспокій зосереджувався переважно у соціальній сфері. Це не можна трактувати як поліпшення національних відносин. Навпаки, чехи та німці

переживали тоді якесь духовне та політичне розлучення та відчуження що проявлялося у взаємній байдужості.

Джерела та література

1. Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: náčrt výkladu německo-českých dějin od 19 st. Společná komise českých a německých historiků. Praha, 1996. 39 s.
2. Křen J. Česká otázka v německé a rakouské politice do roku 1918. *Hledání jistoty v bouřlivých časech. Češi, Slováci, Němci a mezinárodní systém v první polovině 20. století.* Praha, 2006. S. 13-40.
3. Křen J. Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918. Praha, 1990. 508 s.
4. Sládek M. Němci v Čechách. Německá menšina v Českých Zemích a Československu 1848-1949. Praha, 2002. 205 s.
5. Makrlík V. Češi a Němci. Studie proveditelnosti společných dějin a budoucnosti. Praha, 2009. 404 s.
6. Valenta J. Rozchod Němců s Čechy v českých zemích v roce 1918. *Češi a Němci: historická tabu.* Praha 1995. S. 54 - 61.
7. Bez démonů minulosti. Česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti. Praha, 2003, 347 s.
8. Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948. Praha, 2002. 321 s.
9. Brügel J.W. Češi a Němci 1918-1938 . Praha, 2006. 846 s.
10. Kural V. Historický vývoj česko-německého vyrovnání: období habsburské monarchie 1848-1918. *«Sudetý» pod hákovým křížem.* Ústí nad Labem, 2002. S. 9-20.
11. Цольнер Е. Історія Австрії. Львів, 2001. 712 с.

ЗМІСТ

ВШАНОВУЮЧИ ЮВІЛЯРА

Валерій Смолій

Слово про ювіляра.....4

Олександр Завальнюк

Alma mater Руслана Постоловського у 1960-1970-х рр.
(До історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту)8

Роман Михальчук

Професор Руслан Постоловський – науковець та управлінець
(До 70-річчя заслуженого діяча науки і техніки України).....20

РОЗДІЛ 1. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Олег Озимчук

Причини конфронтації Англії та Франції в XII – на початку XIV століть32

Юрій Терешко, Оксана Левак

Початок правління прем'єр-міністра Джуліо Мазаріні – «тіні Рішельє»
і зовнішня політика Франції у Західній Європі в період тридцятилітньої
війни (1643-1647 рр.).....38

Наталія Плюта

Демографічні, економічні та політичні фактори розвитку колоніальної
ідеї у Франції в новий час.....48

Катерина Шевчук

Трансформаційні процеси в естетиці на початку – в першій половині
XX ст.....56

Ігор Десятничук

Чехи та чеські землі у фокусі прагнень чеських німців у роки
Першої світової війни65

Світлана Шульга

Волинські чехи у зовнішній політиці міжвоєнної Чехословаччини.....73

Степан Синяк

Польська державна політика у сфері військово-фізичної підготовки.....82

Андрій Слесаренко

Друга світова війна та Голокост у кінофільмах чеських режисерів
Збінека Бриниха та Юрая Герца.....91

Ігор Філіпчук

Інтелектуальна підготовка демократичного руху в Чехословаччині 1967-1968 рр.: суспільно-історичні обставини	99
--	----

Тетяна Опанасюк

Становлення і діяльність опозиційно-радикальних течій в СРСР у 1987-1989 рр.	109
--	-----

Інна Мартинчук

Особливості внутрішньопарламентської боротьби в Словацькій республіці в 1993-1998 рр.	118
---	-----

Тетяна Шамсутдинова-Лебедюк

Особливості сучасних взаємовідносин чоловіка й жінки у ісламі	128
---	-----

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Андрій Блануца

Земельні надання на умовах земської служби як елемент станової культури у Великому Князівстві Литовському (Друга половина XV – середина XVI ст.)	138
--	-----

Андрій Гурбик

Концепти «Звичай» і «Право» в звичаєво-правовій культурі українських земель XVI – XVII ст.	145
--	-----

Богдан Прищеп

Планування та забудова замку князів Острозьких у Старокостянтинові	159
--	-----

Галина Панишко

До питання політичних аспектів українсько-польських: від Люблінської унії до Люблінського трикутника.....	169
--	-----

Олена Прищеп

Освітні практики Речі Посполитої на Правобережній Україні (1773–1793 рр.)	177
--	-----

Микола Кучерепа

Правовий і майновий статус православної церкви у Польщі у міжвоєнний період (1918–1939 рр.)	184
--	-----

Любов Заглинська, Оксана Лукомська

Історичний аспект розвитку економічної освіти в Україні	199
---	-----

Юрій Крамар

Професійно-технічна освіта на Волині у міжвоєнний період (1921–1939 рр.)	205
---	-----

Руслана Давидюк, Віталіна Данильчук

«Рідні хати» як проурядові культурно-освітні осередки Волинського воєводства 213

Юлія Візітів

Волинський пласт: хронологія розвитку 220

Володимир Баран

Військово-чекістські операції НКВС проти українського підпілля
в Західній Україні: 1939–1941 рр. 229

Валентина Добровичинська

Пропагування радянської освіти у періодичних виданнях
Волинської та Ровенської областей (1939–1941 рр.) 237

Ірина Рибачок

Богословсько-педагогічна академія УАПЦ в Мюнхені 1946-1952 рр.
(До 75-ліття від заснування) 244

Олена Ворон, Оксана Ворон

Релігійна політика на Рівненщині у 50-60-х роках XX століття 254

Дмитро Малезжик

Репресивна політика радянської влади проти творчої інтелігенції
УРСР (Друга половина 1960-х рр.) 262

Олександр Комарніцький

Рівненський педінститут у роки Горбачовської перебудови 268

Сергій Жилюк, Лариса Паніна, Сергій Шаправський

Державно-церковні відносини на Житомирщині у контексті суспільно-
релігійних трансформацій 1989-1991 рр. 277

Руслана Шеретюк

Мистецтво як чинник формування національної ідентичності:
український контекст 285

Ірина Панчук

Сучасні протестанти в Україні: особливості ідентифікації 292

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Анатолій Філінюк, Олександр Григоренко

Мистецтво Волині XVI – XVII ст. у науковій спадщині професора
Мечислава Гембаровича 302

Grzegorz Baziur

Świadomość narodowo-państwowa i jej rola w procesie samoidentyfikacji
obywatelskiej społeczeństwa ukraińskiego – wybrane problem308

Сергій Троян, Наталія Нечаєва-Юрійчук

Перша світова війна 1914–1918 рр. і маніпуляція свідомістю людини
в умовах зародження нової світ-системи331

Максим Гон, Наталія Івчик

Полпотівське «взірцеве суспільство» у дискурсі історії повсякдення341

Оксана Гуменюк

Повсякдення радянської господарської культури: історіографічний аналіз349

Сергій Троян

Постколоніальні студії: західний і український дискурс358

Наталія Кінд-Войтюк

Інноваційні виклики вивчення історії у контексті реалізації завдань
нової української школи365

Кароліна Цинк

Охорона довкілля як об'єкт екологічної освіти (соціологічне
дослідження позицій українських студентів)372

Тетяна Кузьма

Музей як місце історичної пам'яті: практики Берліну383

Алла Киридон, Віктор Троян

Європейська ідентичність у парадигмальних обрисах космополітичної
концепції Ульріха Бека391

Оксана Кундеус

Концептуальні основи європейської інтеграції400

Алла Киридон

Колективна пам'ять як ціннісно-сміслова матриця
національної ідентичності405

Олег Санжаревський, Наталія Байда, Андрій Стемпіцький

Приватні військові компанії: міжнародний досвід та перспективи
для України414

Відомості про авторів.....422

Наукове видання

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану ректора
Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Технічний редактор
О. М. Борилюк-Міськов

Підп. до др. 08.09.2021.

Формат 70x100¹/₁₆.

Папір офсет.

Друк цифр.

Гарнітура Таймс.

Ум. др. арк. 33,6.

Обл. вид. арк. 33,6.

Тираж 100 прим.

Видавець О. Зень
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.
пр. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;
тел.: 068-025-067-4; olegzen@ukr.net

Друкарня: «Формат-А»
вул. Центральна, 58, с. Корнин
Рівненського р-ну Рівненської обл.,
35304, 0362-20-53-37